

Het onbetaalbare cement

WAAROM VRIJWILLIGERS NIET MOGEN BARSTEN

**WAT ALS
ALLE VRIJWILLIGERS
GAAN STAKEN**

Loesje

Marjolein Callens
OLOD BACHELORPROJECT | 2025/2026

Inhoud

1.	Het Waaron	1
1.1	Van digihelper tot onderzoeker	1
1.2	Methodologie	1
1.3	Enkele cijfers	2
2.	Sociaal werk als verbinding: vrijwilligerswerk als duurzaam cement	2
2.1	Sociaal werk als verbinding	2
2.2	Duurzaam cement	3
2.3	Vrijwilligerswerk als empowerment theorie	4
3	Vrijwilligerswerk in transitie: historiek en hedendaags beleid	5
3.1	Van religieus geïnspireerde liefdadigheid naar wettelijk erkend	5
3.2	Veranderende rol en betekenis van het vrijwilligerswerk	6
3.3	Wat is vrijwilligerswerk (niet)?	6
3.3.1	Wettelijke definitie:	6
3.3.2	Maatschappelijke waarde:	6
3.4	Wanneer vrijwilligerswerk niet meer vrijwillig is	7
4	Vrijwilligerswerk als maatschappelijke pijler onder druk	8
4.1	Uitdagingen voor het hedendaagse vrijwilligerswerk	8
4.1.1	De vrijwilligersparadox: onbetaald, maar niet kosteloos	8
4.1.2	Vrijwilligerswerk als méér dan een 'gratis' alternatief	9
4.1.3	De organisatorische complexiteit van vrijwilligerswerk	10
5	Conclusie	11
	Bijlage 1: bronnenlijst	12

1. Het Waarom

1.1 Van digihelper tot onderzoeker

Als onderdeel van de besparingsoperatie vanuit Stad Gent werd beslist om het Vrijwilligerspunt af te schaffen. Volgend jaar had het zijn tiende verjaardag kunnen vieren. Dat is het niet gegund. De werknemers moeten elders aan de slag, of opstappen. Wie vrijwilligerswerk zoekt en niet meteen weet hoe, waar en wat wordt vanaf nu aan zijn lot overgelaten of moet gaan zoeken in de jungle van de digitale wereld. (Keymeulen, 2025) De cruciale brug tussen de burger die wil helpen en de organisatie die hulp nodig heeft wordt hiermee opgeblazen.

Ik ben zelf een actief vrijwilliger. Dit krantenartikel liet me dan ook de wenkbrauwen fronsen. Ik weet namelijk hoe belangrijk zoiets als het vrijwilligerspunt van Stad Gent is voor de toeleiding naar vrijwilligerswerk in een hedendaags landschap van digitalisering. Ik ben enkele jaren actief geweest als 'digihelper' en stond jong en oud bij met advies en hulp bij digitale vragen en problemen. Ik merkte dat zowel jongere als oudere mensen zich in de steek gelaten voelen. Ze kunnen niet mee met de digitale (snel)trein en lopen risico op sociale isolatie, jobverlies en meer.

Ik ben zelf geen tegenstander van digitalisatie maar het is niet oké als het ten koste gaat van mensen. Het sluiten van het vrijwilligerspunt raakt het hart van onze samenleving. Het fungeert als een brug tussen burgers die willen helpen, en organisaties hebben die meer dan ooit nodig. Dit roept bij mij, als toekomstig sociaal werker enkele fundamentele vragen op. Onder andere de vraag: kunnen we zomaar toezien dat onze broodnodige sociale infrastructuur langzaam verbreekt wegens budgettaire besparingen?

Zelf zie ik vrijwilligerswerk als een kans om ervaring op te doen als opstap naar werk; iets om trots op te zijn en om mee uit te pakken bij sollicitaties. Tegelijk hangt er een negatieve ondertoon aan het woord vrijwilligerswerk. Het wordt soms gezien als iets voor mensen met 'tijd': uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden. Er hangt een soort stigma omheen.

Je geeft veel als vrijwilliger, niet alleen tijd maar vaak ook materiaal, middelen en privégegevens. Daar wordt niet(altijd) evenveel erkenning en waardering getoond. Dit kan voor frustraties zorgen, wat uiteindelijk kan resulteren in een groep die afhaakt.

Ik wil in dit artikel graag ingaan op de plaats en functie van vrijwilligerswerk in de huidige samenleving en dit aan de hand van een metafoor: **vrijwilligerswerk is voor de samenleving wat cement is voor een gebouw.**

Ik neem jullie graag mee doorheen mijn zoektocht in het (cultureel)vrijwilligerswerk.

1.2 Methodologie

Voor deze paper werd gebruikgemaakt van verschillende onderzoeksmethoden. In eerste instantie voerde ik een uitgebreide literatuurstudie uit naar vrijwilligerswerk in zowel historisch als hedendaags België. Daarbij baseerde ik mij op een brede waaier aan bronnen, waaronder populaire media, vakliteratuur en wetenschappelijke publicaties.

Daarnaast nam ik een semigestructureerd interview af bij een vrijwilliger uit de sociaal-culturele sector. Dit interview bood aanvullende inzichten vanuit de praktijk en maakte het mogelijk om theoretische bevindingen te toetsen aan concrete ervaringen.

De keuze voor literatuuronderzoek als hoofdmethodologie was gericht op het uitbouwen van een sterke theoretische basis. Deze werd vervolgens aangevuld met de kwalitatieve data uit de interviews, met als doel te komen tot een goed onderbouwde en gefundeerde probleemdefiniëring.

1.3 Enkele cijfers

- In 2019 waren meer dan 866.500 mensen actief als vrijwilliger in de brede zin van het woord, wat neerkomt op 9,2% van de Belgische bevolking. Dit cijfer omvat verschillende vormen van vrijwilligerswerk: zowel engagement binnen verenigingen en bewegingen als informeel vrijwilligerswerk, bijvoorbeeld in een familiaal, privé- of niet-georganiseerd kader. (horizontaal overleg vrijwilligerswerk, 2017).
- Vrijwilligerswerk zoals vastgelegd in de Belgische wet hanteert een beperktere definitie en heeft enkel betrekking op burgerinitiatieven in een georganiseerd verband, zoals verenigingen, openbare diensten en sociale ondernemingen. Volgens deze wettelijke definitie telt België ruim 735.000 vrijwilligers, goed voor 7,8% van de bevolking.

Bron: (Boudewijnstichting, 2019)

2. Sociaal werk als verbinding: vrijwilligerswerk als duurzaam cement.

2.1 Sociaal werk als verbinding

“Het sociaal werk richt zich op het bevorderen van sociale rechtvaardigheid, inclusie en empowerment.” (International Federation of Social Workers, sd)

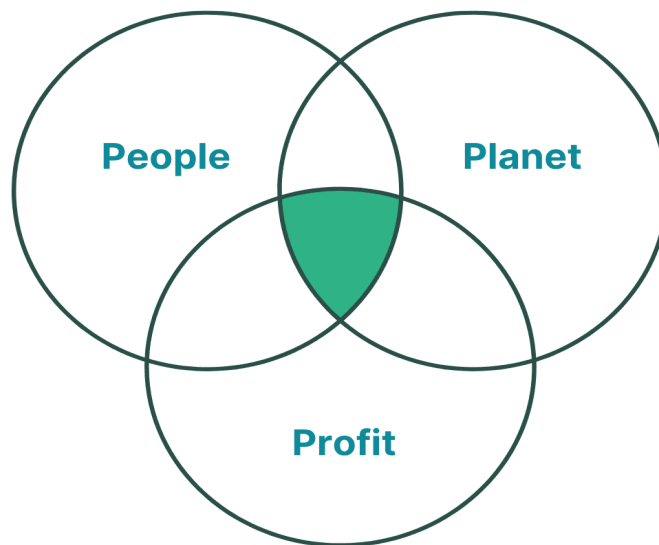
Vrijwilligers dragen bij aan het verminderen van sociale uitsluiting, bevorderen participatie en versterken lokale netwerken. Volgens Lorenz (2005) vormt sociaal werk een uitdrukking van maatschappelijke solidariteit; vrijwilligerswerk operationaliseert deze solidariteit door burgers actief te betrekken bij zorg, ondersteuning en gemeenschapsopbouw. Zo creëren vrijwilligers mee de sociale infrastructuur die nodig is voor een inclusieve samenleving — een **kernopdracht** van het sociaal werk.

Kern van sociaal werk: mensen ondersteunen, inclusie bevorderen, en sociale rechtvaardigheid stimuleren. Vrijwilligers spelen hierin een grote rol.

- **Ze versterken de sociale cohesie:** vrijwilligers brengen mensen samen, bouwen gemeenschappen op en bevorderen onderlinge solidariteit. Dit sluit aan bij het *sociaal werk*-doel om verbondenheid te vergroten.
- **Ze ondersteunen kwetsbare groepen:** veel vrijwilligers werken met ouderen, mensen met een beperking of mensen in armoede — dat zijn precies de doelgroepen van sociaal werk.
- **Ze bevorderen empowerment:** vrijwilligerswerk helpt mensen betekenis te vinden, vaardigheden te ontwikkelen en actief deel te nemen aan de samenleving. In het sociaal werk wordt vrijwilligerswerk niet alleen gezien als hulp aan anderen maar ook als ontwikkeling van eigen kunnen als vrijwilliger en als mens. Door een actieve rol op te nemen ontwikkelt iemand sociale vaardigheden en bouwt aan een positief zelfbeeld.
- **Ze stimuleren burgerparticipatie stimuleren:** sociaal werk wil burgers activeren. Vrijwilligerswerk is daar een concreet instrument voor.

2.2 Duurzaam cement

Duurzaamheid wordt doorgaans benaderd vanuit de *triple Bottom line*: **People, planet, profit** (Elkington, 1997).

Vrijwilligerswerk sluit hierbij aan op meerdere niveaus.

1. People/mensen: de sociale **impact** van vrijwilligerswerk op de mensen. Zowel op de vrijwilligers zelf als degene waarvoor het gedaan wordt. Het zorgt voor welzijn, ontwikkeling en participatie. Het bevordert de sociale cohesie en werkt aan empowerment.
2. Planet/planeet: door activiteiten lokaal te organiseren mét locals zijn er minder reisbewegingen, vrijwilligers worden ook vaak ingezet bij allerlei groeninitiatieven. Voorbeeld hiervan is het initiatief Mooimakers waarbij burgers op pad gaan om zwerfvuil op te rapen. Ook repaircafés en voedselinitiatieven zoals 'let's save food' draaien op vrijwilligers.

3. Profit/economische waarde en maatschappelijke waarde: vrijwilligers **ondersteunen** professionals bij niet professionele taken. Ze dragen niet winst-gericht bij aan de mens, milieu en maatschappij.

Vrijwilligerswerk vormt de brug tussen sociaal werk en duurzaamheid, omdat het de waarden van **solidariteit, rechtvaardigheid en zorg voor mens en planeet** concreet maakt in lokale gemeenschappen.

Vrijwilligersparticipatie bevindt zich op **het snijvlak van sociaal werk, duurzaamheid en cultuur**. Vrijwilligerswerk is niet enkel een praktische vorm van hulp of betrokkenheid, maar een cultureel ingebedde uitdrukking van waarden als solidariteit, zorg en verantwoordelijkheid.

Als Cement?

Net zoals cement, dat verschillende bouwstenen aan elkaar hecht en bijeenhoudt, zorgt vrijwilligerswerk voor **sociale cohesie en ontmoeting**. Door vrijwilligerswerk te stimuleren binnen sociaal werk en duurzaamheidsinitiatieven, wordt niet alleen de sociale infrastructuur versterkt, maar ook de culturele basis waarop een inclusieve en duurzame samenleving rust.

Cement wordt vaak gebruikt als **vulmiddel** bij gaten. Er vallen altijd mensen tussen wal en schip en zeker als het gaat over arbeid en actief burgerschap. Vrijwilligerswerk kan dan een tool zijn om mensen te activeren en te laten groeien en bloeien. Want vrijwilligerswerk zorgt voor **zingeving en zelfontplooiing**.

Cement hardt uit, en wordt een materie die de constructie definitief bijeen houdt en ondersteunt. Wanneer vrijwilligerswerk goed ondersteund wordt door bijvoorbeeld sociaal werkers bouwt men mee aan **de maatschappelijke veerkracht**. Het zorgt voor weerbaarheid en kijkt naar de lange termijneffecten voor de vrijwilliger zelf én degene waarvoor vrijwilligerswerk plaatsvindt.

Cement breekt als het onder te veel druk komt te staan. Dit geldt ook voor vrijwilligerswerk waar mensen overbelast geraken of dit niet doen vanuit een intrinsieke motivatie. Dan wordt de basis van het vrijwilligerswerk onderuitgehaald net zoals cement dat barst en breekt een instorting kan veroorzaken.

2.3 Vrijwilligerswerk als empowerment theorie

Vrijwilligerswerk is voor sociaal werk een manier om mensen te empoweren. Een proces waarin aan **krachtenontwikkeling** wordt gedaan en mensen de kans krijgen zowel voor een ander als voor zichzelf te zorgen. Vrijwilligerswerk zorgt voor een groei in de zelfontwikkeling en ontplooiing en werkt versterkend. Daarnaast zorgt het voor participatie aan de samenleving voor degene die niet in staat zijn betaald werk te doen.

Door mensen vrijwilligerswerk te laten doen krijgen ze meer controle over hun eigen leven en omgeving. Groeien in zelfvertrouwen, competenties ontwikkelen en geloof in eigen kunnen. Voor mensen in een kwetsbare positie is de stap naar vrijwilligerswerk ook tegelijk een stap uit passiviteit. Door de taken tijdens het vrijwilligerswerk succesvol te volbrengen, verhoogt het vertrouwen in eigen

kunnen en zo worden deze mensen sterker. Daarnaast wordt er een netwerk uitgebouwd en zo gebouwd aan een sociaal kapitaal.

De rol van het sociaal werk:

Drempels wegnemen of ten minste verlagen. Zorgen dat iedereen deel kan nemen en zo ongelijkheid verminderen. De vrijwilligers eigenaarschap geven over wat ze wel of niet doen, verantwoordelijkheid geven zonder te pushen.

3 Vrijwilligerswerk in transitie: historiek en hedendaags beleid.

3.1 Van religieus geïnspireerde liefdadigheid naar wettelijk erkend.

In België is vrijwilligerswerk verweven met het katholicisme. Het allereerste vrijwilligerswerk ontstond vanuit religieuze armenzorg en liefdadigheid. Tot ver in de 19^e eeuw waren het de katholieke instellingen die zorg droegen voor de mensen in nood via armentafels en liefdadigheidsinstellingen. (wikipedia, 2025)

Tijdens de wereldoorlogen speelde vrijwilligerswerk een cruciale rol in de hulpverlening en erna voor de wederopbouw. In de Tweede Wereldoorlog kwam grote noodhulp op gang binnen de door de bezetter goedgekeurde Winterhulp-organisatie. Winterhulp deelde voedsel en kledij uit, en kon hiervoor rekenen op duizenden vrijwillige medewerkers. Onder meer werklozen, leerkrachten en mensen die vrijgesteld waren van de militaire dienst (Antwerpen Herdenkt, sd)

Na 1945 nam het aantal officiële vrijwilligersverenigingen sterk toe. In de naoorlogse periode bloeiden jeugdbewegingen (zoals de Scouts en Chiro) en vakbondsstichtingen. Er ontstonden nieuwe liefdadigheids- en ontwikkelingsorganisaties. Internationaal werkende ngo's kregen ook Belgische vertakkingen, zoals medische hulpgroep Artsen zonder Grenzen (opgericht in 1971) en de economische ontwikkelingsorganisatie Oxfam, die in 1964 in België begon. In 1975 bundelden 31 lokale wereldwinkels hun krachten in de vzw Oxfam-Wereldwinkels, en talloze andere actiegroepen rond vrede, milieu en mensenrechten kwamen op. Het verenigingsleven werd zo breder en professioneler – van gezondheidszorg en armoedebestrijding tot cultuur en sport – en alle niveaus mobiliseerden vrijwilligers voor hun projecten. (Centrum Agrarische Geschiedenis, 2001)

Aan het eind van de 20e eeuw kwam vrijwilligerswerk ook op de politieke agenda. Het Internationaal Jaar van de Vrijwilliger 2001 zette de noodzaak van een wettelijk kader in de kijker. Sinds 2006 is er een wettelijk kader in de vorm van de vrijwilligerswet. Deze wet gaf vrijwilligers duidelijke rechten (bijvoorbeeld op verzekering en informatie) en beschermde hun onbezoldigde inzet, zonder die als arbeid te beschouwen. In 2019 werd de wet na evaluatie versterkt met aanvullende regels (zoals strikte onkostenvergoedingen) om de positie van vrijwilligers verder te verbeteren. (Vlaams Steunpunt voor Vrijwilligerswerk, 2021)

3.2 Veranderende rol en betekenis van het vrijwilligerswerk

De betekenis die aan vrijwilligerswerk wordt gegeven is doorheen de tijd veranderd. Traditioneel was vrijwilligerswerk sterk geïnspireerd vanuit religieuze liefdadigheid en vanuit altruïsme. Geleidelijk aan kwam er meer aandacht voor wat de mogelijkheden kunnen zijn van een vrijwilliger en het vrijwilligerswerk. Vrijwilligerswerk wordt steeds meer gezien als een instrument voor zelfontplooiing en maatschappelijke participatie. In onze huidige samenleving en zeker vanuit politiek oogpunt wordt vrijwilligerswerk meer en meer gezien als een opstap naar betaald werk en vaak wordt het dan ook vanuit die invalshoek gestimuleerd. Je zou kunnen zeggen dat de 'oude' vrijwilliger handelde vanuit onbaatzuchtigheid en de 'nieuwe' vooral handelt vanuit eigenbelang. (Vanthuyne, Verschelden, & Bouverne-De Bie, 2013)

3.3 Wat is vrijwilligerswerk (niet)?

3.3.1 Wettelijke definitie:

"Vrijwilligerswerk is elke activiteit die **onbezoldigd en onverplicht** wordt verricht, ten behoeve van één of meer personen en die ingericht wordt door een organisatie (zonder dat je werkt voor deze organisatie) (Belgisch Staatsblad, 2005)

3.3.2 Maatschappelijke waarde:

Vrijwilligerswerk wordt de laatste jaren steeds vaker gezien als een vorm van **actief burgerschap**. Vrijwilligerswerk kan helpen om mensen beter te integreren, heeft een sociale en economische meerwaarde zowel voor de vrijwilliger zelf als de organisatie. Vrijwilligerswerk gaat niet alleen over solidariteit en (maatschappelijke) betrokkenheid maar ook over het ondersteunen van individuen, groepen en gemeenschappen.

Mensen hebben niet altijd een stevige basis. Ze leven in armoede, ex-gedetineerden, vluchtelingen, hebben een verslavingsproblematiek, burn-out patiënten, slachtoffers van geweld, vereenzaamde bejaarden... allemaal personen die geholpen willen worden, maar ook zij willen graag de wereld vooruithelpen en dan kan vrijwilligerswerk wel zorgen dat ze zich ook meer gewaardeerd voelen vanuit de maatschappij maar zeker ook voor zichzelf. (kwadraet, sd)

**"Van zodra de vrijwilligers hier in onze
cafeteria aan de slag gaan, zie je hen
letterlijk openbloeien." - Sabrina, Orelia
Residentie Groenhof (GGZkempen)**

Mensen met psychische kwetsbaarheden kunnen via vrijwilligerswerk hun relevantie en menselijke netwerken ontwikkelen. In het kader van de vermaatschappelijking van zorg biedt vrijwilligerswerk een zinvolle manier waarop mensen met een psychische kwetsbaarheid terug aansluiting kunnen vinden bij hun omgeving. "Vrijwilligerswerk kan herstel op verschillende levensdomeinen bevorderen

en sluit aan bij de toenemende vraag naar participatie en betrokkenheid." ("KWETSBARE VRIJWILLIGERS - GGZ Kempen") (Buyens & Vekemans, sd)

De Vlaamse regering maakt van vrijwilligerswerk een punt om mensen naar werk (terug) te leiden. Vrijwilligerswerk lijkt een prima hefboom voor re-integratie of integratie van nieuwkomers. **Als vrijwilligerswerk een voorwaarde wordt om toegang te krijgen tot bijscholing, een uitkering, vrijlating uit de gevangenis is het dan nog een vrije keuze?**

Vrijwilligerswerk kan voldoening geven en zorgen voor zingeving in iemand leven. Voor bepaalde groepen is het niet altijd mogelijk om betaald werk te doen en dan biedt vrijwilligerswerk een mogelijkheid om toch te participeren en van betekenis te zijn. Als sociaal werker is dit een belangrijk punt, want wilt meewerken aan **een inclusieve maatschappij** waar iedereen kan en mag participeren. (Friebel & Van Mourik, 2022)

3.4 Wanneer vrijwilligerswerk niet meer vrijwillig is

Er zijn meerdere sectoren en zelf de overheid waar het woord 'vrijwilligerswerk' wel eens in de mond wordt genomen bij **alternatieven waar dit eigenlijk niet van toepassing is**. Hierna een paar voorbeelden

Sector	Wat
Vanuit de overheid	Gemeenschapdienst (stopgezet in 2025) was een verplichting vanuit de RVA om een volledige uitkering te (blijven) krijgen Het inburgeringstraject voor inburgeraars bevat een verplichting om 40u aan maatschappelijke deelname, hier wordt ook vrijwilligerswerk als voorbeeld aangehaald (Agentschap integratie en inburgering, sd)
In het onderwijs	Maatschappelijke stage (mag uitdrukkelijk geen stage genoemd worden dus wordt het vrijwilligerswerk genoemd)
De economie	Werknemersvrijwilligerswerk (als actie bv Weldoeners) Dit gebeurt vaak tijdens de werkuren. Hierdoor niet onbezoldigd en er is een verwachting vanuit de werkgever.

(Vlaams steunpunt voor vrijwilligerswerk, 2017)

Wanneer vrijwilligerswerk een verplicht karakter krijgt, dan **botst dit met de rechtenbenadering** zoals toegepast in het sociaal werk. Vanuit de rechtenbenadering is de transformatie van vrijwilligerswerk naar een dwingende tegenprestatie geen vorm van activering, maar een **uitholling van de sociale grondrechten**.

Op deze manier wordt vrijwilligerswerk een instrument voor disciplinering van specifieke groepen die vaak al in kwetsbare situaties zitten. Dan zitten we niet in gunst naar recht, maar zijn we terug bij van recht naar gunst (het voor-wat hoort-wat principe alom tegenwoordig) Daarnaast zorgt een verplichting vaak voor weerstand terwijl de basis van vrijwilligerswerk net moet draaien om zelfontplooiing, bijdragen aan het zelfbeeld, mensen helpen, ... (Reynaert, 2019)

Vrijwilligerswerk moet gezien worden als een kans om te groeien, dan is het empowerment. Als vrijwilligerswerk dwang wordt dan is dit een schending van rechten.

4 Vrijwilligerswerk als maatschappelijke pijler onder druk

“Idealisme verdwijnt snel als je geconfronteerd wordt met de realiteit, de realiteit zet je met de voeten op de grond. Zonder buffer of beschermingen kan idealisme niet”

Lieve D., vrijwilliger

Van baby bij Kind en Gezin tot patiënt op een geriatrische afdeling: vrijwel iedereen in België komt op een bepaald moment in het leven in contact met vrijwilligers. Dat deze inzet onmisbaar is geworden, zegt niet alleen iets over de kracht van burgerengagement maar ook over de wijze waarop onze zorg en solidariteit in de samenleving is georganiseerd. **Het erkennen, waarderen en ondersteunen van deze inzet is geen individuele, maar een collectieve verantwoordelijkheid van de samenleving als geheel en precies dat is voor mij de reden die van vrijwilligerswerk een dragende maatschappelijke pijler maakt.**

Tal van sociaal-culturele middenveldorganisaties steunen in grote mate op vrijwilligers. Ook voor de vrijwilligers zelf vormt hun engagement een duidelijke meerwaarde, of het nu vertrekt vanuit overtuiging, leerwens, sociale contacten of als opstap naar verdere participatie. Deze meerwaarde mag echter niet verhullen dat **vrijwilligers steeds vaker structurele tekorten in het welzijns- en zorgbeleid opvangen**. Wat oorspronkelijk bedoeld was als aanvullende solidariteit, dreigt zo een substituuat te worden voor professionele en publieke verantwoordelijkheid.

Deze verschuiving past binnen wat Michel Foucault omschrijft als een vorm van *governmentality*: een manier van besturen waarbij de staat zich terugtrekt uit directe verantwoordelijkheid en burgers aanzet om zelf verantwoordelijkheid te dragen voor sociale risico's (Foucault, 2004) Wanneer vrijwilligerswerk wordt ingezet als vervanging van publieke verantwoordelijkheid, dreigt een **terugkeer van recht naar gunst**: sociale ondersteuning wordt afhankelijk van bereidheid, inzet en morele waardigheid, in plaats van een sociaal recht. Waar vrijwilligerswerk idealiter bijdraagt aan zelfontplooiing, gemeenschapsvorming en versterking van het zelfbeeld, ondergraaft een instrumentele en normatieve inzet net deze emancipatorische potentie.

Er bestaat bovendien **een gebrek aan inzicht** in wat vrijwilligerswerk organisaties en vrijwilligers daadwerkelijk kost aan middelen. Hierdoor dreigt vrijwilligerswerk voor individuen een te zware last te worden en wordt het voor organisaties steeds moeilijker om het engagement duurzaam en haalbaar te organiseren.

Vrijwilligerswerk staat dus onder druk.

Vrijwilligers worden enerzijds onvoldoende gewaardeerd en steeds vaker ingezet om structurele maatschappelijke problemen op te vangen—al dan niet impliciet—terwijl anderzijds niet iedereen gelijke kansen krijgt om vrijwilliger te worden. Complexe regelgeving, administratieve verplichtingen en impliciete verwachtingen versterken bestaande sociale ongelijkheden en ondermijnen het ideaal van inclusief burgerschap.

4.1 Uitdagingen voor het hedendaagse vrijwilligerswerk

4.1.1 De vrijwilligersparadox: onbetaald, maar niet kosteloos.

Wat zijn vandaag de maatschappelijke verwachtingen en positie van de vrijwilliger in België? Sommige maatschappelijke problemen zijn dermate structureel en complex dat ze niet opgelost kunnen of mogen worden door vrijwilligers alleen. Thema's zoals armoede, zorgtaken en jeugdzorg vragen om oplossingen op samenlevingsniveau en impliceren een duidelijke verantwoordelijkheid van de overheid. Toch worden vrijwilligers steeds vaker ingezet in initiatieven die net deze problematieken proberen te verlichten, zoals voedselbanken en sociale kruideniers.

Bovendien botst het idealisme van de vrijwilliger steeds vaker op een harde realiteit. Vrijwilligerswerk is onbetaald, maar zeker niet kosteloos. Verdoken kosten, zoals vervoerskosten, maken dat bepaalde groepen worden uitgesloten van deelname. Voor mensen met een uitkering komen daar bijkomende regels, controles en administratieve procedures bij, waardoor de drempel om vrijwilliger te worden vaak bijzonder hoog ligt.

Vrijwilligerswerk is niet inclusief. **Bestaande ongelijkheden in de samenleving weerspiegelen zich in wie kan deelnemen.** Sociologisch onderzoek van de Vlaamse overheid en onder andere sociaal.net toont aan dat vrijwilligerswerk een spiegel vormt van de bestaande ongelijkheden in onze maatschappij: zo zijn er meer mannen dan vrouwen vrijwilliger en meer hoogopgeleiden dan laagopgeleiden. (Elchardus, Huyse, & Hooghe, 2001)

Het resultaat is een schrijnend onevenwicht in de participatiegraad. Wie over de meeste middelen beschikt, vindt het makkelijkst de weg. Terwijl kwetsbare groepen geconfronteerd worden met een bijna eindeloze papiermolen en strikte regels. Vanuit sociaalwerkperspectief is dit problematisch: vrijwilligerswerk functioneert niet als emancipatorisch instrument, maar reproduceert sociale ongelijkheid.

Als sociaal werkers moeten we waken over de inclusiviteit van vrijwilligerswerk. Vrijwilligerswerk mag geen exclusief clubje worden voor de 'happy few' maar moet een toegankelijk recht zijn voor iedereen, zonder dat het een instrument wordt die gebruikt wordt om structurele en maatschappelijke problemen op te lossen.

4.1.2 Vrijwilligerswerk als méér dan een 'gratis' alternatief

"Vrijwilligers worden nog te vaak beschouwd als **gratis of goedkope werkrachten.**" (Vanthuyne, Verschelden, & Bouverne-De Bie, 2013)

Deze instrumentele benadering reduceert vrijwilligers tot uitvoerders van taken en miskent hun positie als actieve burgers met rechten en grenzen. Vanuit sociaal werk is dit een problematische verschuiving: engagement wordt gemobiliseerd zonder voldoende aandacht voor machtsverhoudingen en wederkerigheid.

Vrijwilligers zijn de hartslag van onze sociale sector, maar veel te vaak worden ze gereduceerd tot "gratis of goedkope werkrachten". Wanneer we hun inzet louter bekijken door een economische bril, miskennen we de werkelijke waarde van wat zij betekenen. Er ontstaat een scheefgetrokken dynamiek: organisaties eisen professionaliteit, discipline en kwaliteit, maar tonen vaak meer respect voor de betaalde medewerker. (Debaillie, vrijwilligerswerking, 2025)

Bovendien verandert het gezicht van het engagement. De tijd van het 'levenslange engagement' maakt plaats voor de moderne vrijwilliger die kiest voor kortstondige, taakgerichte projecten die

aansluiten bij de eigen ontwikkelingswensen. Vrijwilligerswerk is niet langer een blinde opoffering, maar een bewuste keuze voor zelfontplooiing. (De Bruyn, et al., 2021)

Als organisaties hierop willen inspelen, dringen dure vormingen en opleidingen zich op, wat opnieuw een prijskaartje aan het 'gratis' werk hangt. Het risico bestaat dat de waarde van vrijwilligerswerk uitsluitend wordt afgemeten aan efficiëntie en output, terwijl de relationele en democratische betekenis onder druk komt te staan.

Als sociaal werkers moeten we waken over de grenzen tussen professioneel en vrijwillig engagement. We moeten misbruik signaleren en de belangen van de vrijwilligers behartigen. Daarnaast ook de autonomie van de burger beschermen en waarborgen dat het vrijwillig blijft en geen dwang. Dan blijft vrijwilligerswerk een instrument voor participatie en emancipatie.

Vrijwilligerswerk wordt vaak voorgesteld als laagdrempelig, warm en verbindend. In de praktijk botsen vrijwilligers en organisaties echter steeds vaker op een kluwen van statuten, structuren en subsidievoorwaarden. Wat bedoeld is als bescherming en kwaliteitsbewaking, dreigt zo een rem te zetten op engagement. Vrijwilligerswerk vraagt vandaag niet alleen tijd en inzet, maar ook administratieve kennis, juridische alertheid en organisatorische vaardigheden.

In de vrijwilligerswet van 2005 worden **drie voorwaarden** beschreven om te mogen spreken van vrijwilligerswerk en dus gebruik te maken van het statuut en bijhorende plichten en rechten. De 3 voorwaarden zijn:

1.	Mensen die zich inzetten in een organisatie (vzw, feitelijke vereniging, lokaal bestuur) die geen winst nastreeft, noch winst uitkeert, noch aandelen uitkeert.
2.	Dit onbezoldigd doen (vrijwilligers mogen wel een kostenvergoeding ontvangen)
3.	Vrijwillig en ongedwongen

(Vlaams steunpunt voor vrijwilligerswerk, sd)

Wie niet aan deze voorwaarden voldoet, valt buiten de regelgeving en bescherming. **Dit zorgt voor frictie en gevoelens van uitsluiting.** Zo ervaren mantelzorgers vaak dat hun intensieve en onmisbare inzet niet erkend wordt als vrijwilligerswerk. Zij genieten daardoor niet van dezelfde rechten, bescherming of waardering, terwijl hun engagement minstens even zwaar en maatschappelijk relevant is.

Ook de regelgeving rond kostenvergoedingen blijft een heikel punt. Wat geldt als een vergoeding? Vallen kleine geschenken, maaltijden of 'kost en inwonen' hieronder? Deze grijze zones zorgen voor fiscale en sociale onzekerheid, zowel bij organisaties als bij vrijwilligers zelf. De complexiteit leidt tot angst om fouten te maken, wat sommige organisaties ertoe aanzet om vergoedingen volledig te vermijden, met het risico dat vrijwilligers afhaken.

Als sociaal werker sta je op het kruispunt tussen beleid, organisaties en burgers. Je hebt de rol van bemiddelaar, ondersteuner en tolk.

Als sociaal werker moet je vrijwilligerswerk blijven verdedigen als kracht van solidariteit en verbinding, zonder dat dit verzandt in een bureaucratische papiermolen.

5 Conclusie

Vrijwilligerswerk is veel meer dan een vrijetijdsbesteding. Het zorgt voor sociale cohesie, sociale participatie, sociale structuur en zoveel meer in onze maatschappij. Net als cement dat zorgt voor de stabiliteit en stevigheid van een gebouw zorgt vrijwilligerswerk voor versterking waar iedereen, burger en maatschappij, baat bij heeft.

Zoals in dit artikel beschreven **fungeert vrijwilligerswerk als het cement van onze samenleving en vult het gaten op waar nodig. Er zijn echter uitdagingen, het cement vertoont barsten.**

De overheid zet vrijwilligerswerk steeds vaker in als instrument voor re-integratie of opvang van structurele tekorten maar tegelijk **wordt de rol, inzet en complexiteit van vrijwilligerswerk onderschat.**

De maatschappelijke aanwezigheid benadrukt de waarde van vrijwilligerswerk, maar verhult tegelijk een fundamentele spanning. Wat ooit bedoeld was als aanvullend engagement, dreigt steeds vaker structurele tekorten in beleid en publieke dienstverlening te compenseren.

Daarnaast leidt de toenemende professionalisering en juridisering van vrijwilligerswerk tot nieuwe vormen van uitsluiting. Wetgeving die bescherming beoogt, creëert in de praktijk onzekerheid en afbakening, waarbij maatschappelijk essentieel engagement—zoals mantelzorg—onvoldoende erkend wordt. Vrijwilligers dreigen zo gereduceerd te worden tot uitvoerders binnen een systeem dat hun inzet nodig heeft, maar hun grenzen onvoldoende respecteert.

Vanuit sociaal werk is deze evolutie problematisch. Wanneer vrijwilligers structureel worden ingezet om maatschappelijke problemen op te vangen, verschuift verantwoordelijkheid van de overheid naar burgers en middenveldorganisaties. **Dit draagt bij aan een depolitisering van sociale vraagstukken en normaliseert ongelijkheid als een individueel probleem in plaats van een collectieve opdracht.**

De uitdaging voor het sociaal werk ligt daarom niet alleen in het ondersteunen van vrijwilligers en organisaties, maar ook in het innemen van een kritisch en normatief standpunt. Sociaal werk moet blijven waken over inclusiviteit, rechtvaardigheid en toegankelijkheid, en tegelijk beleidsmatig blijven signaleren waar de grenzen van vrijwillige inzet overschreden worden. **Vrijwilligerswerk verdient erkenning, maar mag nooit een excuus worden voor het afbouwen van structurele solidariteit.**

Een rechtvaardige samenleving vraagt om meer dan goodwill en engagement alleen. Ze vraagt om duidelijke politieke keuzes, voldoende publieke middelen en een sociaal beleid dat verantwoordelijkheid niet afwentelt op wie zich vrijwillig inzet, maar solidariteit collectief verankert. In die spanning tussen engagement en beleid ligt de blijvende opdracht van het sociaal werk.

Bijlage 1: bronnenlijst

Agentschap integratie en inburgering. (sd). *wat is het participatie- en netwerktraject?* . Opgehaald van [www.integratie-inburgering.be](https://www.integratie-inburgering.be/nl/wat-kunnen-we-voor-jou-doen/ondersteuning-voor-je-organisatie-of-lokaal-bestuur/participatie/participatietraject/wat-is-het-participatie-en-netwerktraject): <https://www.integratie-inburgering.be/nl/wat-kunnen-we-voor-jou-doen/ondersteuning-voor-je-organisatie-of-lokaal-bestuur/participatie/participatietraject/wat-is-het-participatie-en-netwerktraject>

Antwerpen Herdenkt. (sd). *Van schoolsoep tot melkbedeling: Winterhulp zorgt voor voedselhulp met Duitse toelating*. Opgehaald van Antwerpen Herdenkt: <https://www.antwerpenherdenkt.be/oorlogsgetuigen/van-schoolsoep-tot-melkbedeling-winterhulp-zorgt-voor-voedselhulp-met-duitse-toelating>

Belgisch Staatsblad. (2005, 07 03). 3 JULI 2005. - *Wet betreffende de rechten van vrijwilligers*. . Opgehaald van [ejustice.just.fgov.be](https://www.ejustice.just.fgov.be): https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2005070359&table_name=wet

Beullens, K., & Storms, B. (2007). *Vrijwilligers onder de loep*. Turnhout: Vormingplus Kempen.

Boudewijnstichting, K. (2019). *Vrijwilligerswerk in België*.

Buyens, B., & Vekemans, J. (sd). *kwetsbare vrijwilligers*. Opgehaald van www.ggzkempen.be: <https://www.ggzkempen.be/kwetsbare-vrijwilligers/>

Centrum Agrarische Geschiedenis. (2001). *de wortels van fair trade*. Opgehaald van www.koffiestories.be: <https://www.koffiestories.be/nl/stories/verhalen/koffie-en-fair-trade/de-wortels-van-fair-trade>

De Bruyn, S., Lamberts, M., Plovie, E., Pollet, I., Schoffelen, J., Széker, L., & Vermeersch, L. (2021). *De toegankelijkheid van vrijwilligerswerk*. KU Leuven en HIVA.

Debaillie, L. (2025). *Mijn ervaring als vrijwilliger*. (M. Callens, Interviewer)

Debaillie, L. (2025, 12 03). *vrijwilligerswerking*. (M. Callens, Interviewer)

Elchardus, M., Huyse, L., & Hooghe, M. (2001). *Het maatschappelijk middenveld van Vlaanderen*. Brussel: VUBPRESS.

Elkington, J. (1997). *Cannibals with forks*.

Foucault. (2004). *Sécurité, territoire, population*. Parijs: Gallimard.

Friebel, C., & Van Mourik, K. (2022, 02 11). *kwetsbare vrijwilligers: meedoen gaat niet vanzelf*. *movisie*.

GGZkempen. (sd). *VRIJWILLIGERSWERK, SLEUTEL TOT WAARDERING EN GROEI*. Opgehaald van [getuigenissen](https://www.ggzkempen.be/wp-content/uploads/Getuigenis-Mil-en-Nancy-vrijwilliger-3.pdf): <https://www.ggzkempen.be/wp-content/uploads/Getuigenis-Mil-en-Nancy-vrijwilliger-3.pdf>

horizontaal overleg vrijwilligerswerk. (2017). *visie voor het vrijwilligerswerk in Vlaanderen*.

Hustinx, L., & Lammertyn, F. (2003, 06). *Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective*. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* , pp. 167-187.

International Federation of Social Workers. (sd). *global definition of social work*. Opgehaald van [www.ifsw.org](https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/): <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

- Keymeulen, K. V. (2025, 10 22). OPINIE. "Vrijwilligers geven mee vorm aan Gent, maar het stadsbestuur jaagt hen de digitale brousse in". *Het Nieuwsblad*.
- kwadraet. (sd). *kwetsbare vrijwilligers*. Opgehaald van www.kwadraet.be:
<https://www.kwadraet.be/aanbod-op-maat/kwetsbare-vrijwilligers>
- Méthos. (2023). *Een praktijk in verschillen snelheden. Een studie naar de ervaringen van de vrijwilligers in België*.
- Reynaert, D. D. (2019). Human rights at the heart of the social work curriculum. *Social Work Education* 38, 1, pp. 21-33.
- Van Den Berge, W., & Vlasselaer, G. (2019, 11). verplichte gemeenschapsdienst is geen opstap naar duurzame tewerkstelling. *Tribune*, pp. 29-30.
- Van Regenmortel, T. (2009). Empowerment als een uitdagend kader voor sociaal werk in de 21e eeuw.
- Vanthuyne, T., Verschelden, G., & Bouverne-De Bie, M. (2013, 03 01). vrijwillige inzet onderzocht. *movisie*, pp. <https://www.movisie.nl/publicatie/vio-vrijwillige-inzet-onderzocht-nummer-6>.
- Vlaams steunpunt voor vrijwilligerswerk. (2017, 09 05). *waarom vrijwilligerswerk geen vrijetijdswerk is*. Opgehaald van www.vlaanderenvrijwilligt.be:
<https://www.vlaanderenvrijwilligt.be/artikels/vrijetijdswerk/>
- Vlaams Steunpunt voor Vrijwilligerswerk. (2021, 05 17). *de vrijwilligerswet*. Opgehaald van www.vlaanderenvrijwilligt.be: <https://www.vlaanderenvrijwilligt.be/wetgeving/de-vrijwilligerswet/>
- Vlaams steunpunt voor vrijwilligerswerk. (sd). *alles over de vrijwilligerswet*. Opgehaald van www.vlaanderenvrijwilligt.be: <https://www.vlaanderenvrijwilligt.be/wetgeving/de-vrijwilligerswet/>
- Vlaams Steunpunt voor Vrijwilligerswerk. (sd). *IS DAT NU VRIJWILLIGERSWERK OF NIET?* . Opgehaald van www.vlaanderenvrijwilligt.be: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.vlaanderenvrijwilligt.be/wp-content/uploads/2016/09/Is-dit-nu-vrijwilligerswerk.pdf>
- Vlaamse overheid. (sd). www.vlaanderen.be. Opgehaald van vrijwilligerswerk:
<https://www.vlaanderen.be/werken/werk-zoeken/vrijwilligerswerk>
- wikipedia. (2025, 09 01). *armenzorg*. Opgehaald van wikipedia.org:
<https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Armenzorg&oldid=69825440>

Er is gebruikt gemaakt van AI-tools voor het eerste verkennende onderzoek, tekststructuur en spellingscontrole.